

СТРУКТУРНІ ДИСБАЛАНСИ ТА СЕРЕДНЬОСТРОКОВІ СЦЕНАРІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТИВАННЯ НАУКОМІСТКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ПРОМИСЛОВОСТІ

В умовах сьогодення розв'язання проблеми визначення та вибору ефективних важелів централізованого економічного впливу на процес інвестиційного стимулювання трансформаційних перетворень у промисловості потребує здійснення процедури якісного аналітичного співвіднесення, з одного боку, характеристик тих економічних перешкод і дисбалансів, котрі характеризують сучасний стан інвестиційного-інноваційного розвитку виробництва – з іншого; ряду профільних нормативно-законодавчих положень, які служать тому організаційно-правовими передумовами, а отже, потребують суттєвого вдосконалення.

У творчому доробку представників української економічної науки за останній період з'являється чимало фахових робіт, предмет розгляду яких зводиться до наукового аналізу шляхів розв'язання проблеми інноваційного зростання економіки [1-4]. Разом з тим фактично цілковито поза межами спектру досліджуваних питань залишається прогностична оцінка основних економічних сценаріїв розвитку наукомісткого сектору економіки та інвестиційного ресурсу реалізації наукомісткого напрямку структурних зрушень.

Метою даної статті є виокремлення існуючих у сфері інноваційного інвестування розвитку вітчизняної економіки структурних дисбалансів та

визначення індикативних параметрів реалізації середньострокових сценаріїв наукомістких трансформацій у промисловості.

Отже, першим дисбалансом, сформулювати який вдалося на підставі результатів структурного і порівняльного аналізу економічного розвитку таких інституційних складових економіки, як реальний сектор, промисловість, переробна промисловість, сектор високотехнологічного виробництва, став той факт, що фінансування капітальних інвестицій в абсолютній більшості представлених далі інституційних секторів є значно менш масштабним за обсягом процесом, ніж здійснення інвестиційних вкладень у розвиток технологічних інновацій.

Із наведених у табл. 1-2 розрахункових даних слід виокремити і звернути увагу на три, на нашу думку, важливі особливості, які характеризують відзначену суперечність між інноваційним та капітальним інвестуванням.

По-перше, перевага першого над другим була властива економічним агентам кожного з секторів протягом усього досліджуваного періоду, причому вона досягалася на тлі виключно позитивного тренду щорічної динаміки зміни абсолютного показника за двома напрямками реалізації інвестиційної діяльності.

По-друге, у відношенні як капітальних, так і інноваційних

інвестицій реальним сектором здійснювалися вкладення, обсяг яких щорічно перевищував аналогічний показник з економіки в цілому. Рівень випередження в середньому за період 2002-2006 рр. у сфері фінансування технологічних інновацій склав 17,4%, у сфері капітальних інвестицій – 8%.

По-третє, з-поміж інших досліджуваних інституційних складових національної економіки сектор високотехнологічного виробництва

демонструє найменшу схильність до забезпечення паритетного поєднання напрямів інвестування виробничих активів та технологічних інновацій. За підсумками 2006 р. відставання обсягу фінансування матеріально-технічної бази виробництва від фінансування інновацій сягнуло в середньому 6,5 раза із розрахунку на одне підприємство.

Таблиця 1. Рівень інвестування на підприємствах, що здійснюють капітальні інвестиції (в розрахунку на одне підприємство), тис. грн.¹

Показники	2002	2003	2004	2005	2006
Економіка	607,2	780,1	921,7	1 153,4	1 455,4
Реальний сектор	626,1	806,5	1 038,5	1 284,9	1 598,3
Промисловість	1 312,1	1 678,7	2 079,3	2 453,0	3 079,7
Переробна промисловість	838,0	1 075,8	1 402,0	1 823,7	2 529,6
Сектор високотехнологічного виробництва	416,3	538,9	614,6	734,5	929,7

¹ Тут і далі розраховано з використанням даних статистичних збірників Держкомстату України [5].

Таблиця 2. Рівень фінансування витрат на технологічні інновації (в розрахунку на одне підприємство), тис. грн.

Показники	2002	2003	2004	2005	2006
Економіка	1 412,6	1 886,4	2 646,8	3 166,3	4 115,4
Реальний сектор	1 639,1	2 091,0	3 126,5	3 822,1	4 959,8
Промисловість	2 239,5	2 544,3	4 059,8	5 407,4	7 190,3
Переробна промисловість	2 204,4	2 236,9	3 914,9	5 483,1	7 529,4
Сектор високотехнологічного виробництва	1 559,8	1 734,3	2 382,1	3 412,8	6 052,7

Другим дисбалансом постає факт відсутності на теренах вітчизняної економічної системи прямого зв'язку між двома, на перший погляд, взаємопов'язаними економічними тенденціями, а саме – рівнем фінансування технологічних інновацій та рівнем наукомісткості виробничого процесу господарюючих суб'єктів. Так, упродовж 2002-2006 рр. секція промисловості, переробної промисловості, а також інституційні сектори економіки та

реального сектору в період 2003-2005 рр. включно активно реалізовували власну спроможність залучення до виробничого процесу технологічних інновацій, причому рівень такої активності забезпечував в різні роки від 20 до 60% переваги за абсолютним показником інноваційних інвестицій над сектором високотехнологічного виробництва. Водночас саме підприємства останнього в організації виробництва основної продукції досягли рівня наукомісткості,

котрий перевищував найкращий показник результативності опонентів у будь-які з досліджуваного періоду роки щонайменше вдвічі (табл. 3).

Таким чином, можна зробити висновок про те, що економічний процес інноваційного оновлення виробничих ак-

Таблиця 3. Рівень наукомісткості виробничого процесу, %

Показники	2002	2003	2004	2005	2006
Економіка	0,44	0,31	0,34	0,38	0,33
Реальний сектор	0,47	0,34	0,37	0,41	0,36
Промисловість	1,32	1,05	1,11	1,19	1,09
Переробна промисловість	1,82	1,22	1,33	1,50	1,46
Сектор високотехнологічного виробництва	2,90	2,57	2,27	2,96	3,78

тивів у переробній промисловості, промисловому комплексі в цілому, реальному секторі та економіці загалом не набув на сучасному етапі ознак дійсно масштабного явища, і це не лише на рівні макроекономічних оцінок, а навіть суто в рамках оцінок відносно власного виробництва.

Третім дисбалансом постає ситуація, що характеризує національну економіку як таку, котра до сьогодні, пропагуючи і здійснюючи інноваційну діяльність, не володіє дієвим організаційно-економічним механізмом забезпечення комплексного результату даного процесу. У цьому конкретному випадку мова йде про те, що сектор високотехнологічного виробництва промисловості, демонструючи порівняно з 2002 р. найвищу за підсумками 2006 р. динаміку зростання витрат на інвестування технологічних інновацій, а також маючи значно вищий з-поміж

інших рівень відносного показника наукомісткості виробничого процесу, доцільність суттєвого оновлення нематеріальних активів власного виробництва реалізує вкрай помірно. Така тенденція набула відповідного відображення не лише в одному з найнижчих серед представлених секторів розмірів параметру частки витрат на нематеріальні активи (за підсумками 2006 р. – прим.авт.), але і в негативній динаміці розвитку даного економічного процесу впродовж усього періоду 2002-2006 рр. (табл. 4). За результатом 2006 р. показник сектору високих технологій був фактично цілком ідентичним показнику промислового комплексу загалом (різниця - +0,8 в.п. – прим.авт.), що свідчить про низьку практичну реалізованість технологічної специфіки національної індустрії високотехнологічного виробництва.

Таблиця 4. Частка витрат на нематеріальні активи у структурі капітальних інвестицій, %

Показники	2002	2003	2004	2005	2006
Економіка	10,94	2,53	2,49	2,86	3,86
Реальний сектор	2,90	2,19	2,21	2,68	3,35
Промисловість	2,23	1,03	0,99	1,20	1,61
Переробна промисловість	1,90	1,14	1,07	1,38	1,88
Сектор високотехнологічного виробництва	5,78	2,43	2,66	1,95	1,69

Отже, під дещо узагальненою, як може видатись на перший погляд, характеристикою вищезазначеного дисбалансу маємо на увазі насамперед те, що в межах економіко-статичного аналізу навіть трьох показників економічного розвитку виробництва, зокрема, таких, як витрати на капітальні інвестиції, технологічні інновації та нематеріальні активи, очевидним фактом постає притаманна сучасному етапу інвестиційно-інноваційної розбудови національної економіки диспропорційність отриманих на цьому шляху здобутків, а також наявність елементу доволі суттєвої неоднозначності у якісному трактуванні таких здобутків при обмеженні їх кількісного аналізу загальними макроекономічними оцінками.

Здійснений критичний аналіз базових положень нормативно-законодавчої бази саме стосовно правового врегулювання економічних процесів інноваційного розвитку виробництва та стимулювання в цьому напрямі інвестиційної активності суб'єктів господарювання надає можливість дійти висновку про те, що нинішня контрверсійність пануючої в даній сфері економічних відносин ситуації є прямим відображенням рівня дієвості системи регламентуючих їх нормативних документів. Не лише з позиції загальної спрямованості, але і з точки зору прогнозованості зворотних реакцій чинна законодавча база виявляє себе такою, котра практично не спроможна стати тим організаційно-правовим каталізатором, дія якого забезпечить необхідні сьогодні масштабні інноваційно-технологічні зрушення в структурі національної економіки.

Головною причиною цього вважаємо низьку результативність

позитивних для вітчизняної економіки наслідків сучасного етапу активності державних інституцій у сфері формування необхідних передумов її інноваційної трансформації. З цієї позиції можна виділити окремі періоди, що були фактично повністю позбавлені ознак ініціювання здійснюваними заходами економічної політики щонайменшого поступу в напрямі розбудови інноваційної сфери виробництва. І навіть навпаки – на тлі кроків, які продовжували утримувати стан системи важелів стимулювання інноваційних зрушень законсервованим, вживались і такі заходи, які знаменували суттєвий крок назад у розвитку даної сфери економічних відносин, а отже, потребували якнайшвидшого нівелювання їх негативного впливу.

Зокрема, мова йде про скасування окремих норм законодавчих актів, регламентоване Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про Державний бюджет України на 2005 рік” (№ 2505-IV від 25.03.2005 р.). Відповідно до його основних положень було, по-перше, повністю ліквідовано чинні норми податкового та митного механізмів підтримки діяльності технологічних парків, а також окремі частини статей, що проголошують державні гарантії забезпечення стабільним спеціальним режимом інвестиційної та інноваційної діяльності таких інституцій (ст. 4, 6, ч. 3 ст. 8 Закону України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” (№ 991-XIV від 16.07.1999 р.); по-друге, перенесено на майбутні періоди реалізацію фінансово-економічних стимулів до інноваційної діяльності, закладених нормами ст. 16 (ч. 3), 21 і 22 Закону України “Про

інноваційну діяльність” (№ 40-IV від 04.07.2002 р.).

Таким чином, внесені поправки означають факт остаточної гармонізації чинного законодавства щодо позбавлення інноваційно активних суб'єктів господарювання права на отримання від держави задекларованих форм податкової та митної підтримки. Крім цього, сучасний етап розвитку нормативно-правової бази регулювання процесів у науково-технічній та інноваційній сферах економіки ускладнений домінуванням у ній таких недоліків:

відсутність узгодженої, єдино прийнятної для учасників інвестиційно-інноваційного процесу та узагальненої в межах одного законопроекту системи норм і положень, котрі врегульовують питання розподілу прав власності на результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, процес виконання яких відбувався за фінансової участі держави;

у сфері регламентування засад розвитку наукомісткого виробництва, навіть урахуваючи чинний статус Закону України “Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” (№ 1676-IX від 09.04.2004 р.), досягнення обумовлених законодавчим актом завдань ускладнено недосконалістю нормативного супроводу щодо трактування високих наукомістких технологій, високотехнологічної продукції та високотехнологічного виробництва; алогічністю здійсненого прямого отожднення високих технологій із стратегічними пріоритетами інноваційної діяльності; неопрацьованістю переліку видів економічної діяльності, які уособлюють сьогодні високотехнологічні для національної економіки виробництва; відсутністю індикативного бачення

результату виконання Загальнодержавної комплексної програми;

неусталеність вертикальної ієрархії підпорядкування окремих суб'єктів, у компетенції яких знаходяться питання організації і здійснення інноваційного процесу, про що свідчить, зокрема, триразова за останні шість років зміна підпорядкованості Української державної інноваційної компанії (нині – Державна інноваційна фінансово-кредитна установа);

нормативна невпорядкованість із методичним супроводом процедури формування стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

законодавча невизначеність щодо структури пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на 2007-2012 рр., а також системи середньострокових пріоритетів інноваційної діяльності на період до 2013 р. Це, у свою чергу, унеможливає формування пріоритетних напрямів для кожного з діючих в Україні технологічних парків, оскільки в цій процедурі вони керуються положеннями законів “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” (№ 2623-III від 11.07.2001 р.) та “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” (№ 433-IV від 16.01.2003 р.).

Таким чином, відзначені вище недоліки, з точки зору передбачуваності економічних мотивів та результатів поведінки інвестора (як внутрішнього, так і зовнішнього) означають принаймні дві речі: по-перше, для суб'єкта інвестиційного процесу сфера застосування власного капіталу продовжує залишатися такою, економічні правовідносини в межах якої не мають необхідного ступеня урегульованості; по-друге, спектр пропонованих інвестору з боку держави комерційних переваг та

економічних гарантій безпеки його фінансової участі у розбудові високотехнологічного напряму виробництва не є чітко окресленим і усталеним, а отже, оцінка комерційної доцільності вкладання навіть резидентом капітальних інвестицій у довгострокові проекти має високий рівень волатильності, що не сприяє високій динаміці (інтенсивності та масштабності) реалізації інвестиційного процесу.

З урахуванням стану та економічних тенденцій, що мають місце у сфері залучення інвестиційного капіталу у наукомістке виробництво, а

також нормативно-правових колізій сучасного етапу регулювання даного процесу, необхідним елементом постає економічне трактування найближчих перспектив розбудови інвестиційного чинника реалізації наукоміського напряму структурних зрушень у промисловості. Використовуючи методи експертних оцінок та часової екстраполяції, опрацьовано сценарні варіанти розвитку зазначеного процесу в середньостроковому періоді, організаційно-економічні передумови їх настання та загрози реалізації (табл. 5).

Таблиця 5. Основні економічні параметри сценарних варіантів забезпечення інвестиційного чинника реалізації наукоміського напряму структурних зрушень у промисловості (на період 2008-2013 рр.)

Економічні параметри	Сценарні варіанти		
	песимістичний	базовий	оптимістичний
Питома вага капітальних інвестицій в обсязі доданої вартості, %	<35	35-45	>45
Питома вага інвестицій інноваційного спрямування в загальному обсязі капітальних вкладень, %	<15	15-30	>30
Частка інвестицій в нематеріальні активи	<2	2-5	>5
Частка реінвестованого нерезидентом капіталу в нематеріальні активи (у структурі прямих іноземних інвестицій)	<1	1-2,5	>2,5
Структурна частка високотехнологічного сектору (реалізація)	<12	12-20	>20
Коефіцієнт зростання обсягу інвестування нематеріальних активів (у фактичних цінах)	<1,3	1,3-1,8	>1,8
Частка промислових підприємств, що здійснюють технологічні інновації, %	<3	3-10	>10
Частка промислових підприємств, що здійснюють капітальні інвестиції, %	<35	35-50	>50
Наукомісткість продукції, %	<1,5	1,5-3	>3
Частка промисловості в обсязі капітальних інвестицій реального сектору, %	<50	50-60	>60
Питома вага високотехнологічних виробництв в обсязі капітальних вкладень переробної промисловості, %	<10	10-15	>15

Структурна частка сектору високотехнологічних видів діяльності в обсязі прямих іноземних інвестицій, освоєних у переробній промисловості (у річному обчисленні)	<20	20-30	>30
---	-----	-------	-----

Організаційно-економічні передумови розвитку за песимістичним сценарієм:

продолгація дії чинної станом на початок 2008 р. системи економічних стимулів до здійснення вітчизняними господарюючими суб'єктами інвестиційної діяльності в інноваційній сфері національної економіки, відтворення на рівні існуючих сьогодні стандартів правового відношення держави до механізму дотримання та забезпечення непорушними економічних прав нерезидентів упродовж усього періоду здійснення ними інвестиційної діяльності в Україні;

збереження елементів невизначеності та неоднозначності сутнісних трактувань у законодавчому регламентуванні ряду норм, пов'язаних із визначенням високих технологій, високотехнологічної продукції, високотехнологічного виробництва, що не стільки характеризує гостроту поточної термінологічної проблеми, скільки впливає загалом на динаміку і стан розбудови національної високотехнологічної індустрії;

відтворення залишкового принципу у сфері організації процесу капітального інвестування технологічної бази виробництва, за результатами якого, наприклад, рівень складової нематеріальних активів як у структурі вкладень резидентів, так і в структурі прямих іноземних інвестицій нерезидентів, не досягає навіть 2%;

культивування конформістського підходу при розробці заходів державної економічної політики щодо формування інноваційної моделі розвитку

національної економіки, що головним своїм наслідком має затвердження рівня відтворення наукомісткої складової в обсязі ВВП та в структурі реалізованої промисловим сектором продукції в межах 1%.

Загрози:

затвердження фінансово-економічних та інституційних параметрів економічної системи, в рамках якої розвиток вітчизняної промисловості та індустрії високотехнологічного виробництва неминуче відбуватиметься в напрямі активного використання екстенсивних факторів розбудови власних економічних потужностей, що фактично означатиме становлення звуженого формату інвестиційного відтворення частини промислових видів діяльності, які уособлюють сектор високотехнологічних виробництв.

Організаційно-економічні передумови розвитку за базовим сценарієм:

здійснення якісної модернізації чинної нормативно-законодавчої бази в сфері регламентування норм, положень та економічних умов кваліфікування видів економічної діяльності в галузі промисловості як таких, що належать до сектору високих технологій; узгодження здійснених поправок із чинними законодавчими актами, що передбачають кредитні, митні та податкові преференції виробництвам, які використовують у власній господарській діяльності інноваційний фактор стимулювання економічної активності;

розробка і впровадження економічного механізму стимулювання процесу комерціалізації техніко-

технологічних розробок, що передбачає спільні виважені рішення профільних економічних міністерств та відомств зі шляхів розв'язання взаємопов'язаних проблем, починаючи від статусу кваліфікованого наукового дослідника (а саме його суспільної затребуваності та фінансової вмотивованості – прим.авт.) і закінчуючи системою важелів як економічного сприяння ринковій адаптації нових технологічних досягнень, так і правового забезпечення порушень системи захисту прав інтелектуальної власності на розроблені об'єкти інтелектуальної власності;

підвищення серед підприємств промисловості і в економіці загалом рівня інтенсивності використання інвестиційних вкладень не лише в існуючу технологічну базу виробництва, але і в прогресивні технологічні новації, що постає одним із важливих інструментів стратегічного управління конкурентоспроможністю продукції власного виробництва, адже в умовах існування фактично порядкового розриву в динаміці відзначених процесів можливість щонайменшого ініціювання структурних зрушень у напрямі формування наукомісткої структури виробництва залишається мінімальною.

Загрози:

досягнення параметрів, які характеризують у даному випадку базовий сценарій розвитку промисловості та інвестиційного забезпечення реалізації наукомістких зрушень у структурі виробництва, обумовлює можливість формування загрози зосередження необхідних регуляторних зусиль на закріпленні безпосередньо вже досягнутого успіху, адже його загальноекономічне значення обумовлене не лише тривалістю попереднього періоду економічного розвитку за песимістичним прогнозним сценарієм, але і безпосередньо величиною

отриманих здобутків (поделаного розриву останнього з базовим). Таким чином, сутність даної загрози характеризується притаманною державній економічній політиці тенденційністю у підходах до аналізу досягнутого та підміною найближчих перспектив подальшого розвитку саме останніми, вже здійсненими на сьогодні успіхами.

Організаційно-економічні передумови розвитку за оптимістичним сценарієм:

удосконалення основних положень державної політики розвитку вітчизняної економіки шляхом привнесення до їх структури системи довгострокових орієнтирів, а також чіткого економічного інструментарію врегулювання питань співпраці української влади та іноземного капіталу в сфері розбудови національної індустрії високотехнологічного виробництва, стратегічний характер яких надасть можливість нерезидентам задіяти елемент передбачення в питаннях щодо визначення економічної ефективності подальшого реінвестування власного капіталу та доцільності його інвестування в нематеріальну частину вітчизняних активів;

збереження наукового потенціалу у формі розгалуженої мережі науково-дослідних установ фундаментального та прикладного спрямування, що зорієнтовані не лише на виконання внутрішніх (відомчих чи галузевих) завдань, але і в змозі відповідно до рівня кадрової та матеріально-технічної складової виступити самостійними виконавцями наукових проектів з розробки конкурентоспроможної продукції світового рівня, замовниками яких є провідні транснаціональні корпорації.

Підсумовуючи вищезазначені сценарні варіанти, необхідно зауважити, що з точки зору надання якісної оціночної характеристики попередньому етапу розвитку промисловості в цілому, зокрема високотехнологічного сектору, впродовж періоду 2004-2007 рр. відбувався за основними економічними параметрами, які на початку 2004 р. були згруповані нами в межах прогнозного сценарію, що знаменував собою песимістичний варіант результативності здійснених у промисловому виробництві економічних трансформацій [6]. Отже, враховуючи характер сучасних трансформаційних перетворень та ступінь інноваційної спрямованості організаційно-правової системи державного регламентування процесу технологічної розбудови економіки, зауважимо, що залучення інвестиційного фактора реалізації наукомісткого напрямку структурних зрушень та опанування якісно нового економічного сценарію розвитку потребуватиме високої інтенсивності здійснення регуляторних заходів з метою кардинальної зміни існуючого стану речей у сфері технологічної модернізації національної економіки.

Висновки. Інвестиційний ресурс реалізації наукомісткого напрямку структурних зрушень у промисловому виробництві постає сьогодні таким, у характеристиці якого головними моментами виступають не стільки критична оцінка недостатності його обсягу, хоча і вона безумовно посідає вагоме місце, скільки виявлені ознаки організаційно-економічної диспропорційності, домінування яких обумовлює формування негативних з точки зору розвитку високотехнологічного сектору тенденцій як щодо галузевого спрямування капіталу, ефективних форм його

залучення, так і відносно підсумкової результативності використання. Адже існування „розривів пропорційності” стосовно співвідношень базових складових технологічної структури виробництва, процесів фінансового забезпечення розвитку інновацій та модернізації основного капіталу, економічних тенденцій наукомісткості виробничого процесу та залучення до нього нематеріальних активів – усі ці аспекти є приводом для висновку про те, що розв’язання проблеми структурних трансформацій не вичерпується площиною кількісної конкретизації обсягу необхідного для цього інвестиційного ресурсу.

Перспективою здійснення подальших досліджень у даному напрямі є економічна оцінка впливу пролонгації дії зазначених „розривів пропорційності” на перебіг реалізації окреслених основних економічних сценаріїв наукомістких трансформацій у промисловості.

Література

1. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку // Економіка України. – 2007. – №2 (543). – С.45-52.
2. Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка промисловості. – 2007. – №5 (546). – С. 12-16.
3. Александрова В.П., Скрипниченко М.І., Федулова Л.І. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України // Економіка і прогнозування. – 2007. – №2. – С. 9-26.
4. Промисловий потенціал України: проблеми та перспективи структурно-інноваційних трансформацій / Відп. ред. к.е.н. Ю.В. Кіндзерський. – К.: Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2007. – 408 с.

5. Основні економічні показники діяльності підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності (за 2002-2006 рр.): Стат. бюл. – К.: Держкомстат України.

6. Одотюк І.В. Формування технологічних пріоритетів інноваційного розвитку виробничої сфери економіки / Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. – К.: Основа, 2005. – 552 с.